

Candidate session number: 001106 - 016

Candidate name: Tilda Jönsson

Extended Essay

Language A1: Swedish

Session: May 2011

School number: 001106

School name: Växjö Katedralskola

Feminism i *Norrtullsligan* och *Pennskaftet*

Candidate session number: 001106 - 016

Candidate name: Tilda Jönsson

Word count: 3 936

Abstrakt

Elin Wägners tidiga litteratur har en stark feministisk prägel med ett tydligt budskap. Denna essä fördjupar sig i hur feminismen synliggörs i Wägners två första romaner. Jag har fokuserat på frågeställningen: Hur gestaltas Elin Wägners feministiska budskap i *Norrtullsligan* och *Pennskaftet*? För att kunna besvara denna fråga har jag riktat in mig på fyra områden, vilka är återkommande i romanerna: den självförsörjande kvinnan, synen på kärleken och äktenskapet, kvinnogemenskapen, strejken och rösträtten. Med hjälp av sekundära källor har jag i min litteraturstudie kommit fram till att Wägners feministiska budskap främst uttrycks genom hennes färgstarka karaktärer i deras kamp för en rättvisare tillvaro. De för sin tid moderna och självmedvetna kvinnorna framställs som hjältinnor, när de tar strid för sin rätt att försörja sig själva. Wägner har också åskådliggjort sin syn på äktenskapet där kvinnorna är mer jämlika männen än dåtidens ideal. Det som också är betydelsefullt i båda romanerna är Wägners skildring av den starka kvinnliga gemenskapen, som är en förutsättning i kampen för kvinnornas rättigheter. De medel som de använder sig av för att uppnå sina mål är i *Norrtullsligan* strejken och i *Pennskaftet* striden för den kvinnliga rösträtten. Författaren beskriver i romanerna rösträttskampen som mer framgångsrik än strejken. Wägners feministiska budskap om jämlikhet och rättvisa mellan könen blir på så sätt tydligt i båda romanerna.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	1
Inledning.....	2
Den självförsörjande kvinnan.....	3
Synen på kärleken och äktenskapet.....	5
Kvinnogemenskapen.....	7
Strejken och rösträtten.....	9
Slutsats.....	11
Källförteckning.....	12

Inledning

Författaren och journalisten Elin Wägner (1882-1949) är känd för sitt engagemang för kvinnosaken, freden och miljön. Hon debuterade 1907 och under fyra decennier som Stockholmskildrare och Smålandsförfattare skrev hon om frågor som fortfarande i många avseenden är aktuella. Med rötter på sin mors sida i Småland lät hon bygga Lilla Björka i Bergs socken, dit hon flyttade permanent på 30-talet. Det var i Lilla Björka som jag – själv född i Småland och bosatt inte så långt ifrån hennes hembygd – kom i kontakt med hennes författarskap. Efter att ha läst några av hennes texter visste jag att jag inte skulle kunna släppa henne ifrån mig.

Wägner intresserade sig tidigt för kvinnosaksfrågan och det är detta hennes tidiga litteratur framför allt riktar in sig på. Nekad högre studier¹ och bemött med misstro som Helsingborgs enda kvinnliga journalist i början av 1900-talet² fick hon verkligen känna av det som hon författade om. När hon sedan flyttade till huvudstaden fick hon känna på Stockholmslivet som självförsörjande kvinna och det är hennes upplevelser under denna tid som utan tvivel gett upphov till *Norrullsligan* från 1908 och *Pennskaftet* från 1910. Hennes observanta och humoristiska stil lämnar ingen oberörd och samtidigt som romanerna är underhållande och fängslande ger de en lektion i ett stycke kvinnohistoria. I *Norrullsligan* står kontorsflickors odrägliga förhållanden i Stockholm under denna tid i fokus och i *Pennskaftet* är det intresset för den kvinnliga rösträtten som illustreras. Båda romanerna är skrivna i samma anda som de engelska ”New Woman Novels” eller som Wägner valde att försvenska begreppet: Självförsörjande Bildad Kvinna. Det är hennes intresse för feministiska frågor i dessa romaner som fångade mig och därför har jag valt att fördjupa mig i frågeställningen: **Hur gestaltas Elin Wägners feministiska budskap i *Norrullsligan* och *Pennskaftet*?**

Jag kommer att koncentrera mig på fyra aspekter med utgångspunkt i denna fråga. Precis som Wägner får kvinnorna i romanerna kämpa för sin rätt att arbeta och försörja sig själva och därför är den självförsörjande kvinnan det första jag vill fokusera på i den här uppsatsen. Ett annat återkommande tema som påverkar kvinnornas ställning i samhället är synen på kärleken och äktenskapet, vilket är mitt andra fokus. Betydande för kvinnornas möjlighet att kunna förändra sin situation är sammanhållningen och den rådande gemenskapen och därför

¹ Isaksson, Ulla och Linder, Erik Hjalmar (1977), *Elin Wägner. 1882–1922: Amason med två bröst*. Stockholm: Bonniers, s. 53.

² Enge Swartz, Marianne, red. (2009), *Elin Wägner. Det första fotstegets moder. Antologi*. Växjö: Artéa, s. 25.

ska jag också skriva om kvinnogemenskapen. Det sista jag ska fördjupa mig i är de medel som kvinnorna använder sig av för att inverka på sin status i samhället, strejken och rösträtten.

Den självförsörjande kvinnan

Beteckningen Självförsörjande Bildad Kvinna ger en tydlig beskrivning av Wägners främsta karaktärer i *Norrtullsligan* och *Pennskaftet*. Gemensamt för dessa kvinnor i romanerna är att de arbetar för att försörja sig själva och de har därför tagit sin plats på arbetsmarknaden, som domineras av det motsatta könet. De tillhör en sorts hjältinnetyp som är självständig, intelligent och modern och som kämpar för sin rätt att vara ekonomiskt oberoende av mannen. Rätten till arbete med bättre villkor än de nuvarande är ett krav som de står fast vid och en förutsättning för att de ska kunna frigöra sig från den roll som så många andra kvinnor i denna tid befinner sig i – att bli försörjd av sin man. I *Pennskaftet* representerar flickskolelärarinnan Cecilia denna nya kvinna, vilket blir tydligt i det yngre *Pennskaftets* beskrivning av henne: ”den sortens kvinnor du representerar, den oberoende, som sköter sitt eget liv, sina nöjen och sina intressen alldeles utan hjälp”³. Detta illustreras ytterligare i och med att Cecilia skaffar sig ett eget boende, något som hon först är tveksam till, men som hon sedan inser är nödvändigt för att hon ska kunna leva sitt liv fullt ut. En egen bostad blir på så sätt en symbol för självständighet och oberoende och det är därför som också *Pennskaftet* senare vill bo på egen hand.

I *Norrtullsligan* och *Pennskaftet* har Wägner placerat kvinnorna i den offentliga miljön, något som Horace Engdahl har uppmärksammat: ”Kvinnorna hade påbörjat erövringen av det offentliga rummet, som de tidigare i stor utsträckning varit uteslutna från.”⁴ De blir synliga på Stockholms gator, i spårvagnen, på pensionatet, på tidningsredaktionen, på restaurangen och i möteslokaler. Detta ses inte med blida ögon av männen och de möts av skepticism och misstro. Den nyblivna kontorsarbetande Pegg i *Norrtullsligan* får förklarat för sig att hon som ung flicka inte passar in på sin arbetsplats, hon befinner sig på ”mannens arbetsområde”⁵ heter det. Hon kan inte rubba männens övertygelse om att kvinnorna inget har att göra på de

³ Wägner, Elin (2003), *Pennskaftet*. Stockholm: Atlantis, s. 76.

⁴ Engdahl, Horace (2003), ”En roman om entusiasm och förälskelse.” Inledning till Elin Wägner, *Pennskaftet*. Stockholm: Atlantis, s. 8.

⁵ Wägner, Elin (1994), *Norrtullsligan*. Stockholm: En bok för alla, s. 10.

offentliga platserna; ”Jag tror, att de inte just personligen har något emot mig, mina herrar på kontoret, men att de ogillar min därvaro av princip.”⁶ Trots det motstånd hon ideligen stöter på, kämpar hon för att bevara sin självständighet och värdighet som kvinna.

I sina romaner lyfter författaren fram de stora skillnader som råder mellan arbetande män och kvinnor. Karaktärerna är väl medvetna om orättvisorna och ett vanligt förekommande samtalsämne hos Pegg och de andra kontoristerna i *Norrtullsligan* är en ironisk jämförelse av deras arbetsvillkor och männens. När en av kontoristerna har träffat sin manliga klasskamrat från förr påpekar hon: ”Vi gick på handelsinstitutet i Göteborg och var ungefär lika styva. Tänk du, och nu har han fyratusensexhundra i fast lön och jag har ettusen, är inte det eget?”⁷ Den underliggande kritiken är synlig också i den unga journalisten Pennskaftets beskrivning av en självförsörjande författarinna, som ju borde kämpa för kvinnornas förbättrade ställning i samhället, men istället skriver artiklar mot kvinnorörelsen. När den ”feta”⁸ författarinnan hyllar tidens kvinnoideal förlöjligar Pennskaftet henne: ”Tänk vad det är stort att vara kvinna – Pennskaftet betraktade hennes figur och nickade instämmande”⁹. Även om kvinnorna skämtar om orättvisorna och de absurda kvinnoidealen ligger det ett stort allvar bakom deras skärskådning av samhället. Författaren ger här en klar bild av samhället ur kvinnans perspektiv.

Som självförsörjande kvinnor får kontoristerna i *Norrtullsligan* väldigt låga löner och de måste dessutom arbeta hårt och mycket för att kunna överleva. Deras svåra levnadsförhållanden sätter sina spår, men kvinnorna biter ihop och ignorerar smärtorna genom att upprepa mottot ”Lär att lida utan att klaga!”¹⁰ Men deras misär går inte helt att bortse från och allra tydligast hur svårt ställt de har det blir det i synen på deras framtid och ålderdom. De anses vara gamla redan vid trettiofem års ålder, eftersom de då har slitit ut sig så pass att de inte orkar fortsätta arbeta. Vad de har att vänta som hårt arbetande kvinnor är en för tidig död, vilket är det Emmy, den äldsta av kontoristerna, inväntar när hon hamnar på sjukhus i slutet av romanen. Pegg vägrar finna sig i detta utnyttjande och kan inte förstå Emmys likgiltighet: ”Om det hade varit jag som legat där, tänkte jag, skulle jag knutit mina händer i vanmäktig förbittring, jag skulle vägrat att dö, jag skulle bett att få veta med vad rätt man lät mig förnöta mitt liv som en maskin och slängde mig på skräphögen, när verket var utslitet.”¹¹ Wägner har

⁶ Wägner (1994) s. 27.

⁷ Wägner (1994) s. 104.

⁸ Wägner (2003) s. 16.

⁹ Wägner (2003) s. 18.

¹⁰ Wägner (1994) s. 17.

¹¹ Wägner (1994) s. 111.

genom skildringen av de självförsörjande kvinnorna lyckats fånga deras plats i samhället och återgivit en bild av hur det kunde vara att leva och arbeta som kvinna i 1910-talets Stockholm.

Synen på kärleken och äktenskapet

Både Cecilia i *Pennskaftet* och Pegg i *Norrtullsligan* har smärtsamma minnen av kärleken och äktenskapet och de är i detta avseende varandras motsvarighet i respektive roman. Wägner har enligt Bibi Jonsson ”som få i den svenska litteraturhistorien [skildrat] kärlekens besvikelse och dess förödande inverkan på kvinnans psyke.”¹² Detta blir uppenbart hos Cecilia och Pegg, som har gemensamt att de som unga har förälskat sig och givit sig helt åt ”den enda” och sedan blivit svikna. Detta har på olika sätt påverkat dem i deras livssituationer och syn på sig själva och männen, men också hur deras omgivning betraktar dem som kvinnor. Bilden av den oskyldiga och rena kvinnan som hängivet ger sig till en enda är det dominerande synsättet under denna tid. Anständighet och sedlighet är ett krav. En bruten förlovning eller kärleksförbindelse är detsamma som en moraliskt förfallen kvinna. Därför betraktas de båda med förakt på grund av sitt förflutna.

Cecilia gör uppror mot detta förakt. Hon, som har blivit en sorgsen och innesluten kvinna sedan hon blev sviken, omvandlas i och med att hon blir indragen i rösträttsrörelsen. Sedan hon har engagerat sig för kvinnosaken, har hon förändrats och hon kan se tillbaka och betrakta sig själv med ett visst avstånd. Kvinnorörelsen ger henne nya perspektiv och hon får ett nytt sätt att se på kvinnans värdighet, vilket gör att hon står för den hon är och för det som har hänt. Hon får tillbaka sin stolthet och vägrar låta sig bli kränkt; ”Hennes liv var för alltid brustet, men därmed fick det också vara nog.”¹³ Hon inser att även om hon har ett ”förflutet” får hon inte låta sig trampas på av sin omgivning och därför kan hon inte acceptera att bli betraktad som opassande kandidat, när en ledig plats i rösträttsföreningens styrelse ska tillträdas. Hennes förbättrade självförtroende ger resultat och hon väljs in i styrelsen.

Pegg däremot har inte lyckats komma över sin kärleksbesvikelse och till följd av detta betraktar hon alla män hon möter med misstänksamhet. Det är också så hon bemöter sin chef, som målmedvetet flörtar med henne och försöker få henne på fall. Han karaktäriseras, precis

¹² Jonsson, Bibi (1996), ”Kärlek och utopi hos Elin Wägner.” *Litteratur og kjønn i Norden*. Reykjavík: Islands universitet, s. 422.

¹³ Wägner (2003) s. 197-198.

som sina manliga kollegor av sitt sätt att betrakta kontorsflickor som objekt, som han kan inleda en tillfällig affär med: ”det finns mer än en chef, som gärna vill ha sina unga och söta kontorsflickor som supplement till sin Familjebok”¹⁴. Pegg misstror hans uppvaktning och vet att han inte har några sedliga avsikter. Hon är fullt på det klara med att hon aldrig skulle kunna ge sig till någon, som inte älskade henne uppriktigt. Trots detta kan hon inte motstå hans förförelseförsök och blir förälskad. Hon ser det som sin kvinnliga svaghet och hon är mycket väl medveten om den. Till slut blir situationen ohållbar och hon bestämmer sig för att lämna sin plats och fly fältet. Denna misstänksamhet mot männen är ständigt närvarande och skulle kunna tolkas, som att Pegg fortfarande är förbittrad av sina erfarenheter och därför dömer ut sin egen svaghet. Följaktligen ger författaren i *Norrtullsligan* ingen förhoppning om möjlig försoning, som bygger på äkta kärlek mellan mannen och kvinnan. Mannen är svekfull och det finns inget hopp om förändring.

I *Pennskaftet* är besvikelsen och bitterheten överkomlig och det finns åter hopp för mannen. Även om många män också här beskrivs som svekfulla och ohederliga ser Pennskaftet en potential till förändring. Hon tar sig an den till en början okunniga och fördomsfulla arkitekten Dick och betraktar honom som ett reformprojekt. Han ”ska läras om från slentrianmässigt kvinnoföraktande ungarl till feministisk kamratman”¹⁵ som Ebba Witt-Brattström uttrycker det. Mannen ska invigas i sanningen och den rätta tron om kvinnan och hennes medborgerliga rättigheter. Det är först när han har förändrat sin uppfattning om kvinnan som han kan delta i hennes kamp om den allmänna rösträtten. Dick är ett lyckat försök och sida vid sida kämpar han tillsammans med rösträttskvinnorna mot de existerande förutfattade meningarna.

Trots Peggs övertygelse om att alla män är svekfulla är längtan efter äktenskap och familj ett ständigt återkommande ämne hos henne och de andra kontorsflickorna. De drömmer om att hitta den rätta kärleken och gifta sig, slippa sitt slit och istället få bli hemmafru. Hos Pegg innebär detta en viss kluvenhet, eftersom ett giftermål skulle innebära ett inskränkande på hennes rättigheter. Som självförsörjande kvinna är hon fri och självständig. Om hon ingår ett äktenskap är det till priset av sin självständighet. Ändå är hon beredd att ge upp både den och friheten för att få gifta sig: ”jag har ju Friheten. Och i mitt hjärtas innersta hjärta avskydde jag den, som kvinnliga kvinnor gör, då de har den.”¹⁶ Det kvinnorna längtar mest

¹⁴ Wägner (1994) s. 95.

¹⁵ Enge Swartz s. 31.

¹⁶ Wägner (1994) s. 23.

efter är alltså ett kärleksfullt äktenskap, även om det innebär att de förlorar en del av sina rättigheter.

Pennskaftet går ett steg längre i sitt förhållande till mannen än vad kvinnorna i *Norrtullsligan* vågar göra. Utan att gifta sig eller ens förlova sig inleder hon en fri kärleksförbindelse med Dick, vilket strider mot kravet på sedlighet. De bor tillsammans och har vad vi idag skulle kalla ett samboförhållande, men som då ansågs vara helt oacceptabelt. Genom att öppet uttrycka sin kärlek till varandra går de utanför ramarna för vad som anses vara sedligt och anständigt. Samtidigt tänker Pennskaftet inte ge upp sitt journalistyrke och i sitt förhållande med Dick lyckas hon förena sitt yrkesliv med kärleken. Pennskaftet och hennes kärleksförbindelse öppnar därmed upp för ett friare sätt att se på kvinnans kärlek och äktenskapet.

Kvinnogemenskapen

I sina romaner låter Wägner kvinnan bli sedd ur ett för samtiden ovanligt perspektiv: hon betraktas inte längre bara i relation till mannen utan framför allt i relation till andra kvinnor. På så sätt framhålls kvinnornas sammanhållning och gemenskap. Något som är utmärkande för deras relationer är avsaknaden av konkurrens, vilket Witt-Brattström påpekar: ”Den icke-rivaliserande väninneblicken hos Wägner ger kvinnan betraktad som jämlike av en annan kvinna en ny dimension.”¹⁷ Kvinnorna betraktar inte varandra på något sätt som rivaler, utan deras relationer bygger på förtroenden, lojalitet och solidaritet. Det är ur en sådan synvinkel, som Pennskaftet betraktar alla kvinnor och därför alltid kan tänka sig att ställa upp för dem, som behöver henne. I hennes talesätt ”hon är ju ändå ett kvinns”¹⁸ inkluderar hon alla av kvinnligt kön, också prinsessor och prostituerade. Denna självklara solidaritet mellan alla kvinnor är genomgående i båda romanerna. I *Pennskaftet* arbetar rösträttskvinnorna inte bara för egen del, utan de kämpar för sina rättigheter med tanke på alla dem som har det sämre ställt och som mer än något annat behöver rösträtt för att kunna påverka sin situation: ”kraften att hålla ut, den kommer, när man börjar känna sig solidarisk med sitt kön, så att dess smärta blir ens egen smärta, dess förnedring ens egen förnedring.”¹⁹ Det är i denna anda som Cecilia

¹⁷ Enge Swartz s. 32.

¹⁸ Wägner (2003) s. 193.

¹⁹ Wägner (2003) s. 12.

helt naturligt beskyddar och tar hand om det yngre Pennskaftet och blir som en storasyster, liksom Pegg i *Norrtullsligan* när hon beskyddar den yngsta av de fyra kontorsflickorna, Baby.

När Pegg först kommer till Stockholm för att börja arbeta på kontor, blir hon intagen i den så kallade Norrtullsligan. Den utgörs av Emmy, Eva, Baby och henne själv – alla kontorsflickor – och tillsammans delar de två rum och kök på Norrtullsgatan. Trots den ständiga bristen på pengar och svårigheten att få dem att räcka till är humöret på topp hos Ligans fyra medlemmar. Deras samhörighetskänsla och gemenskap förstärks när de delar på allt de har och hjälper varandra i alla lägen: ”Här är kommunismen genomförd i praktiken. Allt mitt är Ligans och tvärtom, och den som händelsevis är stadd vid kassa hjälper med glädje de andra, om de icke är det. Och det är de i allmänhet inte. Vi är fattiga men stolta.”²⁰ Ligan sätts oupphörligen på prov och utan varandras stöttning hade de inte klarat sig långt. Den enda möjlighet de har att hålla på sin värdighet och stolthet är genom sin gemenskap.

Med kontoristernas krypin, som de kallar Ligans håla, har Wägner skapat ett eget rum för kvinnan där andra lagar råder än de ute i samhället. Deras håla präglas av gemenskap och öppenhet, vilket ger dem en möjlighet att sjunga ut sina svårigheter, som de stöter på i samhället, men också att uttrycka sina känslor och sexuella behov. Denna gemenskap är möjlig endast i mannens frånvaro, vilket symboliseras av skriften på deras vägg: ”Män må icke under någon förevändning taga plats i damkupé!”²¹ Detta rum är ett alternativ till den hårda verklighet de annars omges av, men också till äktenskapet, som de egentligen längtar efter. Som Eva Heggstad skriver ”är det möjligt att läsa [romanen] i en feministisk och utopisk tradition. Wägner skildrar i *Norrtullsligan* inte bara den bistra verkligheten utan uttrycker även en dröm eller en vision om ett annat och bättre kvinnoliv.”²²

²⁰ Wägner (1994) s. 30.

²¹ Wägner (1994) s. 15.

²² Enge Swartz s. 38.

Strejken och rösträtten

Att karaktärerna i *Norrtullsligan* och *Pennskaftet* är väl medvetna om att de befinner sig i en förändringens tid är det ingen tvekan om. En samhällsförändring är på gång och kvinnorna vill vara med och påverka. De känner att de är en del av det nya i tiden och att vad de gör är betydelsefullt även för framtiden. En av rösträttskvinnorna inser vikten av deras arbete: ”vid detta bord har skrivits ett kapitel i samtidens historia”²³. Wägner uppmanar i båda romanerna till ställningstagande; hon visar att nu är tiden inne för kvinnan att påverka sin situation. De som besitter de höga posterna i *Norrtullsligan* är de manliga cheferna, som styr och ställer precis som de vill. Kontoristerna vägrar acceptera de låga lönerna och de omänskliga arbetstiderna. De kräver högre lön och kortare arbetstider och efter att ha blivit avsnästa av sina chefer bestämmer de sig för att hota med strejk, vilket är det enda medel de kan använda sig av för att förändra sin ställning. Men strejken misslyckas, vilket visar hur svårt det var för kvinnan att förändra sin situation i ett samhälle som domineras av männen.

I *Pennskaftet* är det rösträttskvinnorna som står i fokus. Nyckeln till förändring och kvinnornas möjlighet att påverka ligger i rösträtten. De kan inte förändra sina löner eller levnadsvillkor, förrän de har fått rätten att rösta på de politiker, som kämpar för deras sak eller rätten att själva ge sig in i politiken. Kvinnorna är övertygade om, att det är genom den kvinnliga rösträtten, som de kan nå sina mål för större jämlikhet och rättvisa. Därför är många också beredda att gå långt för rösträttens skull. Inom rörelsen i romanen finns det kvinnor som brinner för det de gör, och rösträtten liknas mer än en gång vid religion, som när Pennskaftet frågar Cecilia: ”Är du glad, att du blivit religiös?”²⁴ Genom att lyfta fram betydelsefulla och färgstarka kvinnor inom rörelsen, som är fast beslutna om att finna vad de söker, visar Wägner att rösträttskvinnorna inte kommer ge sig förrän de har nått sitt mål. De starka, beslutsamma kvinnorna driver rörelsen framåt och är så pass viktiga för sin tid att de skulle kunna kallas för historiska personer. Författaren har därmed visat att det inte bara är män, som kan gå till historien som betydelsefulla personer.

Enighet är viktig både för kontorsflickornas strejk och i rösträttsrörelsen. De lyckas inte stå eniga i *Norrtullsligan*, vilket är en bidragande orsak till varför strejken misslyckas. Det är många som gör uppror mot de styrande cheferna, men lika många är rädda och vågar inte delta i strejken. Även om strejken misslyckas, blir den ändå en symbol för kvinnornas handlingskraft och vilja att påverka. Till skillnad från strejken i *Norrtullsligan* är

²³ Wägner (2003) s. 54.

²⁴ Wägner (2003) s. 74.

rösträttsrörelsen en stor organiserad rörelse, som spridit sig över hela landet, där alla är eniga om målet: den kvinnliga rösträtten. Wagner ger i *Pennskaftet* en inblick i rösträttens framgångar och motgångar och visar på den kämpaglöd som var närvarande i den nya tiden. Rösträtten är inte bara religion, den är också en ensamstående självförsörjande kvinnans uppgift i livet: att jobba för ”den stora saken”. Rösträtten kan förbättra situationen både för henne själv och för hennes medsystrar, som så väl behöver den. Den fungerar också som en slags medicin för hjärtesorg och det är genom att engagera sig i rörelsen, som Cecilia lyckas ta sig ur sin stora sorg och lägga den bakom sig. Rösträttsrörelsen ger inte bara kvinnorna ett medel för att kunna påverka sitt samhälle, utan den får dem också att värdera sig själva högre.

Motståndet till strejken och rösträtten är mångfasetterat. Det är inte bara män som utgör detta motstånd, utan lika ofta är det kvinnor, som inte är beredda att byta bort den trygga tillvaro de nu lever i. Ett exempel är de kontorsflickor som inte deltar i strejken, helt enkelt för att de blir försörjda av sina familjer och arbetar på kontor för att få extrainkomster. De kan inte sätta sig in i hur det är att försöka överleva på sin lön och de vill inte riskera att bli av med sina jobb för andras skull. Det finns också gifta kvinnor, som inte vill ha någon förändring av sin samhällsposition. Att de skulle ha tillräckligt med inflytande genom sina män och söner är en vanligt spridd uppfattning bland dem. De ser det som en självklarhet att deras plats är i hemmet och att politik inte är deras område. Även Cecilia har fördomar och förväntningar som blir tydliga, när hon går med i rösträttsrörelsen. Hon kan inte förstå hur en sådan vacker kvinna, som fru Horneman är med i rörelsen, när hon har alla förutsättningar för att bli gift. Även Cecilia tänker alltså till en början, att en kvinnas främsta uppgift i livet är att gifta sig och att gifta kvinnor inte behöver rösträtt. När rösträttsrörelsen sedan vinner sin delsegger i slutet av romanen, är Cecilia och många med henne övertygade om hur viktig rösträtten är för samhällets alla kvinnor. Rösträttsrörelsen har lyckats dra med sig inte bara kvinnor utan också manliga sympatisörer. En förutsättning för rösträttsrörelsens seger är de högt uppsatta manliga politiker, vilka rörelsen lyckats övertyga. Detta är också en möjlig förklaring till strejkens misslyckande, eftersom de högt uppsatta manliga cheferna, vilka spelar en avgörande roll i ett mansdominerat samhälle, är emot strejken.

Slutsats

Elin Wägner har i *Pennskaftet* och *Norrtullsligan* skildrat starka självförsörjande kvinnor, som kämpar för sina rättigheter. Kvinnorna har börjat ta sin plats i det offentliga rummet och frigjort sig från mannens försörjningsroll. De är moderna och självmedvetna och lyfter fram de absurt olika skillnaderna mellan könen och kräver större jämlikhet. Det unga och djärva Pennskaftet tillhör tillsammans med den moderna Cecilia en hjältinnetyp som utmanar dåtidens kvinnosyn. I *Norrtullsligan* förmedlas den självständiga och självförsörjande kvinnans situation genom fyra tydliga karaktärer.

I *Pennskaftet* pläderar Wägner för en större öppenhet i synen på kärlek. Pennskaftet ställer krav på att ett förhållande ska bygga på kärlek och jämlikhet. Hon betraktar mannen som ett reformprojekt, där han ska skolas in i den rätta kvinnoläran. Också i *Norrtullsligan* är kärleken en förutsättning för ett lyckat äktenskap, något som Pegg dock inte får uppleva. Men hennes och de andra kvinnornas längtan efter äktenskap och hemliv är hela tiden närvarande i romanen. Pennskaftet är något radikalare i sin syn på äktenskapet, när hon och Dick inleder ett öppnare förhållande än dåtidens syn på sedlighet tillät.

Kvinnan blir inte längre bara beskriven i sin relation till mannen utan hon beskrivs i sitt förhållande till andra kvinnor. Gemenskap och solidaritet kvinnor emellan är en självklarhet i båda romanerna. Kvinnorna har skaffat sig ett eget rum, som fungerar som ett alternativ till den hårda verklighet som råder i samhället. Deras relationer är unika i det avseendet, att det inte råder någon konkurrens mellan dem. Det är med denna icke-rivaliserande blick som Pennskaftet betraktar sina medsystrar, och på samma sätt ser Pegg det som naturligt att ta ansvar för den yngre och mer oerfarna Baby.

Kvinnorna i båda romanerna är väl medvetna om att de befinner sig i en förändringens tid där de är med och skapar ett nytt samhälle. De tar ställning och kämpar för sin rätt, men rösträtten i *Pennskaftet* är mer framgångsrik än strejken i *Norrtullsligan*. Rösträtten lyfter fram starka och kunniga kvinnor och får dem att värdera sig själva högre. I *Norrtullsligan* är optimismen och entusiasmen inte lika stor när strejken misslyckas, men kvinnorna visar ändå tydligt att de vill ha en förändring av sin situation.

Elin Wägners feministiska budskap tar sin gestaltning i de moderna kvinnor, som i *Norrtullsligan* och *Pennskaftet* kämpar för sin rätt att bli betraktade som de likvärdiga människor de faktiskt är. Efter att mer än ett sekel har förflutit kan man konstatera att Wägner

hade rätt i sitt antagande ”att en feminist ännu på hundra år inte behöver vara orolig för sysselsättning.”²⁵

Källförteckning

Engdahl, Horace (2003), ”En roman om entusiasm och förälskelse.” Inledning till Elin Wägner, *Pennskaftet*. Stockholm: Atlantis.

Enge Swartz, Marianne, red. (2009), *Elin Wägner. Det första fotstegets moder. Antologi*. Växjö: Artéa.

Isaksson, Ulla och Linder, Erik Hjalmar (1977), *Elin Wägner. 1882–1922: Amason med två bröst*. Stockholm: Bonniers.

Jonsson, Bibi (1996), ”Kärlek och utopi hos Elin Wägner.” *Litteratur og kjønn i Norden*. Reykjavík: Islands universitet.

Wägner, Elin (1994), *Norrtullsligan*. Stockholm: En bok för alla.

Wägner, Elin (2003), *Pennskaftet*. Stockholm: Atlantis.

²⁵ Wägner (2003) s. 169.